

УДК 374.233

Л.М. МАНДРИКА, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ

Ключові слова: право власності, політичні партії

Актуальність цієї роботи зумовлена, перш за все, активною трансформацією на демократичних засадах політичної, економічної, правової та соціальної систем і потребою приведення їх у відповідність світовими стандартами. Щодо набуття права власності політичними партіями, то воно визначається наступними юридичними передумовами: в цивільному праві досі чітко не визначені підстави набуття права власності політичними партіями, тобто чи поширюються на політичні партії загальні підстави набуття права власності, або слід застосовувати спеціальні норми. Досі не розроблений в цивілістичній доктрині перелік підстав, за якими політичні партії не мають права набувати право власності. Існують прогалини у національному законодавстві щодо врегулювання питань відносно принципів набуття, здійснення та захисту права власності політичними партіями. Суперечності чинного законодавства зумовлюють невизначеність правового становища контрагентів та співвласників політичних партій. Це не дає можливість визначитися з тим, хто з них має право на здійснення повноважень власника, хто повинен нести цивільно-правову відповідальність, тягар власності, та пов'язані з ним обмеження.

Підставами набуття права власності приділяли увагу у своїх наукових роботах М. Беляєва, Л. Віткявічус, А. Глушецький, Г. Кудрявцева, Ю. Юдін та інші, але їх роботи носили загальний характер, без врахування спеціального законодавства. Тому мета статті полягає у визначенні та диференціації підстав набуття права власності політичними

партіями. Її новизна полягає в класифікації основних підстав набуття права власності політичними партіями.

Юридичний факт, як конкретна життєва обставина є підставою для набуття, зміни чи припинення будь-яких правовідносин, зокрема, власності. Відносини власності є домінуючими та детермінуючими різновидами цивільних правовідносин, оскільки мають широкий суб'єктний склад (учасників), об'єкт (те, з приводу чого виникають й існують) та зміст. Останні конкретизують форму та вид власності. Здебільшого вони виникають на основі передбачених нормами об'єктивного права юридичних фактів, які і є підставами набуття права власності у конкретних осіб, та переважно мають суб'єктивний характер. Прикладом цього є ст.11 ЦК України, де міститься перелік підстав набуття цивільних прав та обов'язків.

Дуже часто при розгляді зазначеного питання відбувається ототожнення понять "підстави" та "способи" набуття права власності. Але ще Д.І. Мейєр застерігав від небезпеки змішування понять "способи" та "підстави" набуття права власності, наголошуючи на необхідності їх розмежування [1, с.53], тому слід більш детально проаналізувати теоретичний аспект цього вельми непростого питання.

В якості корпусного уточнення слід виходити з того, що під набуттям права власності необхідно розуміти поєднання юридичних і фактичних дій, з якими закон пов'язує набуття права власності. При цьому юридичні дії та події (юридичні факти) виступають підставами набуття права власності, а фактичні дії, з якими закон пов'язує набуття права власності, виступатимуть способами. Цієї вимоги слід дотримуватися й при дослідженні набуття політичними партіями права власності.

Починаючи ще з часів створення Зводу законів Юстиніана і до сьогодні, цивілістична доктрина та практика розрізняє дві групи способів набуття права власності. Першу групу прийнято називати первісними, за якими право власності на річ виникає вперше або незалежно від волі попереднього власника. В якості таких ЦК України передба-

час: виготовлення (створення) речі, переробка (специфікація) речі, привласнення, збір загальнодоступних дарів природи, набуття права власності на безгосподарне майно чи майно, від якого власник відмовився, знахідка, скарб, отримання плодів та доходів від використання приналежного майна.

При набутті права власності на похідних підставах особа стає власником на річ на основі прав попереднього власника. Сюди слід віднести такі способи, як набуття майна в результаті укладення цивільно-правових правочинів; спадкування (за законом чи заповітом); отримання майна внаслідок реорганізації юридичної особи; приватизація, конфіскація, реквізиція, націоналізація.

Такий поділ має важливе практичне та теоретичне значення. Практичне значення полягає в тому, що при похідних способах набуття права власності на майно без згоди (волі) власника можливий варіант наявності на річ, що підлягає переданню, прав інших осіб, які не є її власниками. В такому разі “вторинний” власник внаслідок обмежень, які існують на річ, може отримати менший обсяг повноважень ніж ті, якими володів “первинний” власник. Тобто, тут знаходить вияв вироблений ще за часів римського приватного права принцип, що “ніхто не може передати іншому більше прав на річ, ніж має на неї сам”. Крім цього, для деяких суб’єктів первинні способи мають обмежений характер. Особливо це стосується осіб із спеціальною правосуб’єктністю, і в значній мірі – політичних партій.

Основним критерієм, за яким здійснюється дуалістичне розмежування способів, більшість цивілістів (Я.М. Шевченко, О.А. Дзера, Є.О. Суханов) вважають наявність чи відсутність в момент набуття речі правонаступництва, тобто наступництва прав та обов’язків володільця речі. Так, якщо в момент набуття права власності відбувається передання прав і обов’язків однієї особи іншій, то буде мати місце похідний спосіб набуття права власності, а якщо набувач набуває право власності без такого передання, то наявний первинний спосіб.

О.С. Йоффе, проводячи розмежування способів набуття права власності на первісні

та похідні, в якості критерію розмежування використовував критерій узгодженої волі, і вказував, що “первинні способи характеризуються тим загальним для них моментом, що вони не пов’язані з волею попереднього власника, оскільки такого взагалі немає, чи його ж воля не приймається до уваги”, а похідні способи “характеризуються тим, що в таких випадках право власності набувається за волею попереднього власника і згодою нового набувача” [2, с.283, 293].

Б.Б. Черепакін при розмежуванні способів набуття права власності на майно в якості єдиної підстави розмежування пропонував використовувати критерій наявності волевиявлення попереднього власника, відкидаючи інші підстави поділу [3, с.177]. Мотивуючи тим, що постійно виникатиме необхідність робити виключення, Я.М. Шевченко відкидала пропонування Б.Б. Черепакіним критерій волі, ставлячи в приклад ситуацію, коли при спадкуванні за законом, що теж є похідним способом набуття власності, відсутня воля попереднього власника [4, с.31]. Доповнюючи цю думку, в якості прикладу можна навести ситуацію набуття державою права власності внаслідок таких способів, як націоналізація, конфіскація чи реквізиція, при яких навряд чи знаходить вияв добра воля власника.

Ч.Н. Азімов мотивуючи відсутністю передбачених законодавством будь-яких юридично-значимих наслідків поділу способів набуття права власності на первісні та похідні, настоював на втраті значення такої класифікації [5, с.204]. Натомість він акцентує увагу на доцільності та необхідності поділу способів на загальноцивільні та спеціальні.

Аналіз змісту статей ЦК України дає змогу дійти висновку, що все-таки в ньому має місце застосування поділу способів набуття права власності на первісні та похідні, хоча запропонована Ч.Н. Азімовим класифікація не позбавлена логічної основи. До загальноцивільних можна відносити ті способи, на підставі яких право власності може набути будь-який суб’єкт. Спеціальні способи притаманні лише виникненню державної та комунальної власності. Погоджуючись із значенням судженням, таке розмежування

можна робити не лише в залежності від того, хто може бути набувачем права власності – особи приватного чи публічного права.

Серед осіб приватного права також є різниця в допустимих підставах та способах набуття права власності. Причиною цьому є різна правова природа тих же юридичних осіб, різні організаційно-правові форми, цілі діяльності, у зв'язку з чим законодавчо детально регламентуються способи набуття права власності. Так, наприклад, господарські товариства мають більший спектр можливостей щодо способів набуття права власності, ніж інші види об'єднань громадян.

Підстави набуття юридичними особами права власності визначаються в ЦК України, а також інших спеціальних законах і нормативних актах. Що стосується політичних партій, то ці підстави визначені в Законах України “Про об'єднання громадян” та “Про політичні партії в Україні”, які в цій царині мають велику кількість недоліків та недоопрацювань, котрими вміло користуються партії в ході діяльності.

Як вже зазначалося, політичні партії віднесені до суб'єктів права приватної власності юридичних осіб приватного права. Підстави набуття права власності цих суб'єктів передбачені Конституцією України та ЦК України. Аналізуючи зміст закону України “Про об'єднання громадян”, у ст.21 в якості підстав набуття права власності передбачається:

а) передання коштів і іншого майна, яке передається йому засновниками, учасниками (членами), державою;

б) пожертвування, отримані від громадян, підприємств, установ, організацій;

в) набуття майна в результаті господарської і комерційної діяльності створених об'єднанням громадян в формі юридичних осіб госпрозрахункових установ і організацій а також від діяльності створених підприємств;

г) придбання майна в результаті укладення цивільно-правових договорів за рахунок власних коштів;

д) інші підстави, не заборонені законом.

Що стосується політичних партій, то їм дозволено набувати права власника на тих же підставах, що й іншим об'єднанням гро-

мадян, за певних умов і винятків. Додатковою підставою набуття партіями права власності на майно ч.2 ст.24 закону України “Про політичні партії в Україні” передбачає надходження від продажу суспільно-політичної літератури, пропагандистсько-агітаційних матеріалів, виробів із власною символікою, проведення фестивалів, виставок, свят, лекцій, інших суспільно-політичних заходів.

Але ця ж норма обмежує їх в отриманні надходжень від діяльності заснованих політичними партіями підприємств, чого не позбавлені інші різновиди об'єднань громадян, а також встановлює заборону на можливість заняття господарською і комерційною діяльністю, окрім чітко визначених випадків.

Підводячи попередній висновок, можна відзначити наступне:

1. Об'єднання громадян, в т.ч. політичні партії як їх різновид, набувають право власності на похідних підставах, що зумовлюється не первинним способом і підставою набуття права власності на майно, а його переходом в порядку правонаступництва.

2. Політичні партії в порівнянні з іншими суб'єктами права власності наділені обмеженими та імперативно визначеними можливостями щодо набуття права власності, що є додатковим доказом обмеженого цільовим призначенням характеру власності політичних партій і необхідності їх закріплення (встановлення) позитивним законодавством.

3. Через особливу роль і функції в політичному та громадському житті суспільства і пов'язані з цим ризики, політичні партії в набутті права власності володіють обмеженими можливостями не лише відносно права власності інших приватних юридичних осіб, але й відносно власності інших об'єднань громадян, які володіють приналежним їм майном, яке теж повинно використовуватися для здійснення статутної діяльності.

Встановивши нормативні та доктринальні особливості підстав набуття політичними партіями права власності, слід перейти до розгляду та аналізу кожної з підстав окремо. При цьому для порівняння будуть використовуватися деякі елементи зарубіжного законодавства, яке регулює фінансову сторону діяльності політичних партій, що дасть змогу з

врахуванням передового досвіду іноземних країн виявити слабкі сторони в національному законодавстві, яке регламентує майнові відносини за участю політичних партій України, і на базі цього покласти основу підготовки і вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх усунення та вдосконалення.

Розглядаючи питання набуття політичними партіями права власності на майно, виділяють три групи джерел (способів). Такий поділ застосовується в іноземному законодавстві та доктрині (Ю.А. Юдін [6, с.140], М. Примуш [7, с.169], Лайза Янг [8]), тому визнаючи і дотримуючись такої загальнови znаної думки, всі джерела, які є основою набуття політичними партіями всіх матеріальних активів, також будуть поділені на три групи: а) підстави, які є основою набуття майна від приватних фізичних та юридичних осіб; б) підстави, що є основою державного фінансування діяльності політичних партій; в) підстави, через які партії набувають майно в ході безпосередньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мейер Д. И. Русское гражданское право: В 2 ч. – Ч. 2 / Д. И. Мейер. – По испр. и доп. 8-му изданию [1902]. - М. : Статут,

1997. – 455 с.

2. Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1971. - Т. 1. – 472 с.

3. Проблемы гражданского и административного права : сб. ст., посвященный памяти А. В. Венедиктова / отв. ред. Б. Б. Черепахин. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1962. – 324 с.

4. Право собственности в Украине / под ред. Я. Н. Шевченко. – К. : Блиц-Информ, 1996. – 320 с.

5. Цивільне право України. Частина перша : підручник [для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти] / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін. ; за ред. проф. Ч. Н. Азімова, доц. С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – 368 с.

6. Юдин Ю. А. Финансирование политических партий в зарубежных странах (Правовая регламентация) / Ю. А. Юдин // Государство и право. – 1996. - № 6. – С. 140-150.

7. Примуш М. В. Політико-правове регулювання діяльності політичних партій / М. В. Примуш. – Донецьк : ДНУ, 2001. – 338 с.

8. Янг Лайза. Регулювання політичного фінансування у ліберально-демократичних суспільствах / Янг Лайза. – Київ : ВПО «Ай-Бі», 2002. – 96 с. (Демократична освіта).

Мандрика Л. М. Підстави набуття права власності політичними партіями / Л. М. Мандрика // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 420–423 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09mlmvpp.pdf>

Визначаються основні підстави набуття права власності політичними партіями; встановлюються прогалини у національному законодавстві щодо врегулювання питань відносно принципів набуття, здійснення та захисту права власності політичними партіями.

Мандрыка Л.М. Основания получения права собственности политическими партиями

Определяются основные основания обретения права собственности политическими партиями; устанавливаются пробелы в национальном законодательстве относительно урегулирования вопросов касающихся принципов приобретения, осуществление и защиты права собственности политическими партиями.

Madrika L.M. Bas of Reception of the Property Right By Political Parties

The basic bases of finding of the property right are defined by political parties; blanks in the national legislation concerning settlement of concerning principles of acquisition, realization and protection of the property right by political parties are established.